

KRZYSZTOFA MICHALEWSKA

WYDZIAŁ FILOZOFICZNY UNIwersytetu Jagiellońskiego (1849 – 1945)

I. Zarys dziejów wydziału i organizacja studiów. Kancelaria i opis zespołu

I.1. Zarys dziejów wydziału i organizacja studiów

Wydział Filozoficzny utworzony aktem erekcyjnym Kazimierza Wielkiego z roku 1364, odnowiony przez Władysława Jagiełłę w 1400 r., w ciągu wieków podlegał zmianom, które miały wpływ na jego organizację. Początkowo fakultet ten przygotował studentów do studiów specjalistycznych (teologia, prawo, medycyna), miał prawo nadawania doktoratów oraz rozwijał własne badania naukowe. Reforma fakultetu przeprowadzona w 1765 r. przez Alojzego Putanowicza, a następnie w czasach Komisji Edukacji Narodowej przez Hugona Kołłątaja podniosła jego rangę¹. Władze austriackie dekretem cesarskim z 8 VIII 1805 r. przeprowadzając reformę uczelni i jej wydziałów gruntownie zmieniły dotychczasową strukturę organizacyjną fakultetu. Ograniczono działalność Wydziału Filozoficznego redukując liczbę katedr oraz pozbawiając prawa nadawania stopni doktorskich².

Reorganizacja Uniwersytetu Krakowskiego przeprowadzona na podstawie ustawy z 2 XII 1809 r. (*Urządzenie Szkoły Głównej Krakowskiej*) przez władze Księstwa Warszawskiego, przywróciła Wydziałowi Filozoficznemu pozycję z czasów Komisji Edukacji Narodowej. Kolejna ustawa z 26 VIII 1814 r. (*Wewnętrzne urządzenie Szkoły Głównej*), opracowana pod kierunkiem Stanisława Staszica, a zatwierdzona przez Dyрекcję Edukacji Publicznej Księstwa Warszawskiego, podzieliła Wydział Filozoficzny na dwa osobne fakultety: matematyczno-przyrod-

¹ Szerzej na ten temat zob.: M. Chamcówna, *Epoka wielkiej reformy*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego 1765–1850*, T. II, cz. I, Kraków 1965, s. 8 i nn.

² A. Żeleńska-Chełkowska, *Inwentarz akt senatu i władz nadrzędnych oraz wydziałów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1796–1849*, Kraków 1962, s. 3-9; K. Mrozowska, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach od 1795–1850*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1765–1850*, T. II, cz. I, Kraków 1965, s. 61 i nn.

niczy i filozoficzno-literacki³. Decyzja ta była dla obu wydziałów wielce korzystna, gdyż przyspieszyła ich rozwój naukowy. Podział ten zachowano w Statucie Organicznym nadanym uniwersytetowi w 1817 r., a więc w okresie Rzeczypospolitej Krakowskiej. Statut ten zapewniał uczelni i jej wydziałom znaczną autonomię. Do narzucenia Uniwersytetowi Jagiellońskiemu nowego Statutu Organicznego w 1833 r. przyczyniły się wydarzenia związane z powstaniem listopadowym. Statut Organiczny zwany reorganizacyjnym, ograniczył autonomię uczelni, a wydziały: matematyczno-fizyczny i filozoficzno-literacki złączył w jeden Wydział Filozoficzny, dokonując zarazem redukcji katedr, co niewątpliwie przyczyniło się do zahamowania jego rozwoju⁴.

Rozwój nauk humanistycznych i przyrodniczych zmusił władze edukacyjne monarchii austriackiej, do podjęcia prac nad reformą uniwersytetów oraz szkolnictwa średniego. Dodać trzeba, że Wydział Filozoficzny w burzliwym roku akad. 1848/49, za pośrednictwem rektora Józefa Majera, podjął energiczne starania w Ministerstwie Wyznań i Oświaty zmierzające do zwiększenia ilości katedr i gruntownej reorganizacji wydziału, a następnie jego podziału na dwa fakultety. Starania te nie przyniosły oczekiwanych rezultatów, gdyż ministerstwo dekretem z 2 XII 1848 r. utrzymało w mocy Statut Organiczny z 1833 r.⁵ W końcu tego roku Wydział Filozoficzny otrzymał, na podstawie ministerialnych przepisów z 19 XII 1848 r. prawo habilitowania docentów prywatnych. Pierwszym habilitantem został Teofil Żebrawski (geometria wykreślna), uczestnik powstania 1830 r.; habilitacja ta nie została zatwierdzona przez Ministerstwo Wyznań i Oświaty⁶.

Wielka reforma ustrojowa i programowa austriackiego szkolnictwa średniego, dokonana w latach 1848–1850, wprowadziła ośmioklasowe gimnazja, które miały odtąd przygotowywać kandydatów na studia wyższe⁷. Z kolei przystąpiono do reformy uniwersytetów austriackich, pod kierunkiem ministra Leona Thuna. Nowa organizacja uniwersytetów wprowadzona została ustawami publikowanymi w latach 1849–1850. Otrzymały one szeroką autonomię w sprawach organizacyjno-naukowych, personalnych, prawo nadawania stopni naukowych, określono również prawa i obowiązki studentów. Wydziały filozoficzne zostały ostatecznie uwolnione od uciążliwych dla nich obowiązków przygotowy-

³ Szerzej na ten temat zob.: R. Dutkowska, *Uniwersytet Jagielloński w czasach Księstwa Warszawskiego. Szkoła Główna Krakowska w latach 1809–1814*, Wrocław 1965. Druk statutu z 1814 r. — [w:] *Materiały do działalności pedagogicznej Stanisława Staszica*, wyd. T. Nowacki, Wrocław 1957, s. 200–232.

⁴ A. Żeleńska-Chełkowska, *Inwentarz akt senatu...*, s. 8 i nn.

⁵ Arch. UJ, syg. SI 65: protokół posiedzenia Senatu Akademickiego z 23 VII 1849 r.

⁶ Arch. UJ, syg. SI 304: pismo z 26 X 1848 r. K. Michalewska, *Habilitacje w Uniwersytecie Jagiellońskim 1848–1918*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne, zesz. 12: 1963, s. 82 i nn.

⁷ J. Piwocki, *Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych*, T. VI, wyd. II, Lwów 1913, s. 432 i nn.

wania studentów do dalszych specjalistycznych studiów. Do ich zadań należało obecnie: rozwijanie badań naukowych, kształcenie pracowników naukowych i edukacja studentów w obranej przez nich specjalizacji naukowej⁸.

Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego otrzymał wówczas pełną autonomię wewnętrzną w sprawach naukowo-organizacyjnych i dydaktycznych⁹. Sytuacja ta utrzymała się jedynie do 1853 r., kiedy to uniwersytet na powrót utracił swoje prerogatywy, co więcej — uległ germanizacji.

Sytuacja zmieniła się po 1859 roku wraz z liberalizacją stosunków politycznych w monarchii austriackiej. Aktem z 24 marca 1860 r. uzyskano przywrócenie autonomii uczelni; rozporządzeniem z 4 II 1861 r. częściowo ją repolonizowano. Pierwsze nominacje docentów prywatnych Wydziału Filozoficznego, zatwierdzone przez Ministerstwo Wyznań i Oświaty 23 IV 1862 r., uzyskali: Jan Kowalczyk (mechanika analityczna) i Władysław Zajączkowski (matematyka)¹⁰.

Zanim doszło do całkowitej repolonizacji Uniwersytetu Jagiellońskiego, najwyższym postanowieniem z 3 X 1868 r. utworzona została nadzwyczajna Katedra Historii Polski, na którą kolegium profesorskie zaproponowało Józefa Szujskiego, znanego historyka i polityka, posła sejmu krajowego i parlamentu wiedeńskiego, mianowanego profesorem 28 IX 1869 r. Całkowitą repolonizację Uniwersytetu Jagiellońskiego przeprowadzono rozporządzeniem z 30 IV 1870 r.¹¹

Do roku 1870 utrzymano nieformalny podział fakultetu na dwa oddziały: filozoficzno-historyczno-filologiczny i matematyczno-przyrodniczy, a następnie na pięć grup przedmiotowych: 1) filozofia i pedagogika, 2) nauki matematyczne, 3) nauki przyrodnicze, 4) historia i jej nauki pomocnicze, 5) filologie i historie literatur¹².

Struktura organizacyjna Wydziału Filozoficznego oparta była w latach 1849–1945 na ustawach z lat: 1849, 1873, 1920, 1933 z nowelizacją z 1937. Do organów samorządowych należały: Rada Wydziału, dziekan i komisje wydziałowe. Działalność wydziału normowana była ogólnymi ustawami o ustroju władz uniwersyteckich (27 IX 1849, 27 IV 1873). Dopiero 19 I 1917 r. Rada Wydziału uchwaliła regulamin czynności i obrad, a na kolejnym posiedzeniu kolegium profesorskiego w dniu 23 lutego tr. przyjęto Tymczasowy Regulamin Załatwiania Ważniejszych Spraw. Po wejściu w życie w 1925 r. statutu Uniwersytetu

⁸ *Provisorisches Gesetz über die Organisation der akademischen Behörden*, [w:] G. Thaa, *Gesetze und Verordnungen*, Wien 1871. Zob. również Arch UJ, syg. S II 527: tekst prowizorycznej ustawy o ustroju władz akademickich z 27 IX 1849 r. *Rozporządzenie Ministerstwa Wyznań i Oświaty z 1 X 1850 r. we względzie nauk na wydziałach uniwersyteckich*, Kraków 1850. Tekst w języku niemieckim zob: L. Beck, C. Kelle, *Die österreichischen Universitätsgesetze. Sammlung.*, Wien 1906, s. 449 i nn.

⁹ Arch. UJ, syg. WF II: rozporządzenia Ministerstwa Wyznań i Oświaty dotyczące organizacji szkolnictwa wyższego.

¹⁰ K. Michalewska, *Habilitacje...*, s. 85.

¹¹ *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego 1864–1887*, Kraków 1887, s. 17.

¹² *Tamże*, s. 75 i nn.

Jagiellońskiego, opracowano nowy, znacznie poszerzony Regulamin Wydziału Filozoficznego zatwierdzony przez Senat Akademicki 25 VI 1929 r.¹³

Rada Wydziału Filozoficznego nie była w stanie rozpatrzyć na plenarnych posiedzeniach wszystkich wniosków i propozycji zgłaszanych przez jej członków w sprawach naukowych i dydaktycznych. Wnioski te niekiedy utykały w gabinetach zmieniających się dziekanów, stąd dla przyspieszenia toku pilnych spraw powołano 6 grudnia 1905 r. stałą wydziałową Komisję Matematyczno-Przyrodniczą, jako organ opiniodawczy w sprawach związanych z powoływaniem w tej dziedzinie nowych katedr, zakładów naukowych i ich obsady personalnej¹⁴. Z kolei uchwałą Rady Wydziału z 14 VII 1909 r. powołano stałą Komisję Humanistyczną ukonstytuowaną 28 stycznia 1910 r.¹⁵ W związku z rozporządzeniem Ministerstwa WRiOP z 26 XI 1925 r. o organizacji studiów i stopniach magisterskich, Rada Wydziału powołała stałą Komisję Magisterską dla przeprowadzenia egzaminów na stopień magistra filozofii w zakresie obranej przez studentów dyscypliny. Ponadto powołano komisje specjalne do różnych zagadnień jak np. budowlaną, stypendialną¹⁶.

Wydział Filozoficzny, rozpoczynając w r. akad. 1849/50 kolejny rozdział swej historii, liczył zaledwie 14 katedr. W zakresie nauk humanistycznych były to katedry: filozofii, historii powszechnej, literatury polskiej, dwie katedry filologii klasycznej, bibliografii, języka i literatury niemieckiej. Nauki matematyczno-przyrodnicze reprezentowały następujące katedry: astronomii z obserwatorium astronomicznym, matematyki niższej i wyższej, fizyki z gabinetem fizycznym, chemii z gabinetem chemicznym, botaniki z ogrodem botanicznym, mineralogii i zoologii z dwoma gabinetami, katedra geografii powszechnej, fizycznej i porównawczej. Ta ostatnia została zlikwidowana w 1853 r.¹⁷ W 1870 r. podjęto starania o reaktywowanie utraconej katedry i powołanie na nią Wincentego Pola. Starania te nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. O powołanie katedry geografii zwróciła się do władz uniwersyteckich w maju 1874 r. Krajowa Rada Szkolna, motywując to potrzebami kształcenia kandydatów do zawodu nauczycielskiego z tej dyscypliny. Szybkie utworzenie wspomnianej katedry nie było sprawą łatwą z uwagi na trudności związane z jej obsadą, zważywszy, że w latach 1862–1875 nie przeprowadzono ani jednej habilitacji z tego przedmiotu. Dopiero w 1876 r. docenturę z zakresu geografii powszechnej uzyskał Fran-

¹³ *Regulamin czynności i obrad na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1916; *Regulamin Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego zatwierdzony przez Senat Akademicki na posiedzeniu 25 VI 1929 r.*, Kraków 1932

¹⁴ Arch. UJ, sygn. WF II 61: pismo z 6 XII 1905 r.

¹⁵ Tamże, sygn. WF II 61: pismo z 25 I 1910 r.

¹⁶ Szerzej na ten temat zob.: *Regulamin Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1932, s. 15–17.

¹⁷ H. B a r y c z, *Wincenty Pol jako profesor geografii w Uniwersytecie Jagiellońskim*, Kraków 1949, s. 12 i nn.; T e n ż e, *Uniwersytet Jagielloński w życiu narodu polskiego*, Kraków 1964, s. 94 i n.

ciszek Schwarzenberg-Czerny, w roku następnym — profesor tej dyscypliny, co umożliwiło reaktywowanie utraconej w 1853 r. katedry¹⁸.

Wydział Filozoficzny pozostał ośrodkiem nauk humanistycznych. W r. akad. 1938/39 dysponował 36 katedrami humanistycznymi oraz 20 katedrami matematyczno-przyrodniczymi. Dominowały nauki filologiczne rozwijane w r. akad. 1849/50 w czterech katedrach, a w r. akad. 1938/39 — w szesnastu katedrach. Szczególnie przysłużyło się temu oddzielenie się historii literatury od językoznawstwa oraz utworzenie pięciu katedr slawistycznych dla potrzeb Studium Słowiańskiego zorganizowanego w 1925 r.¹⁹ Analogiczną drogę przebyły nauki historyczne poczynając od jednej katedry w r. akad. 1849/50 do dwunastu w r. akad. 1938/39. Stopniowo wyodrębniały się poszczególne specjalizacje historii: powszechna, starożytna, gospodarcza, nauk pomocniczych, nauk ścisłych (1919–1931), kultury. Powstały nowe dyscypliny: archeologii średniowiecznej (1866–1895), archeologii klasycznej (1897), historii sztuki (1882; druga katedra w 1899 r.), historii i teorii muzyki (1917). W latach 1849–1890 istniała na wydziale jedna katedra filozofii, dopiero w 1891 r. utworzono drugą, a w 1911 r. trzecią katedrę tej dyscypliny, do której włączono pracownię psychologiczną, zorganizowaną jeszcze w 1903 r. przez prof. W. Heinricha. Dopiero w 1927 r. powstała samodzielna katedra pedagogiki, a w 1928 r. — psychologii pedagogicznej. Obydwie katedry utworzono dla potrzeb Studium Pedagogicznego. W 1924 r. powołano katedrę etnologii i socjologii. W ramach tzw. reorganizacji Wydziału Filozoficznego dokonanej w latach 1933–1935 przez ministrów WRiOP Janusza i Wacława Jędrzejewiczów wydział utracił: katedrę historii nauk ścisłych zajmowaną przez Aleksandra Birkenmajera, katedrę filozofii (historia filozofii) z powodu jej nieobsadzenia, katedrę historii sztuki, zajmowaną dotąd przez wybitnego profesora Juliana Pagaczewskiego, katedrę geografii fizycznej i kartografii, katedrę historii kultury zajmowaną przez Stanisława Kota, znakomitego uczonego i polityka. W 1935 r. zlikwidowano z powodów politycznych katedrę historii powszechnej zajmowaną przez Wacława Sobieskiego²⁰. W 1937 r. w miejsce zlikwidowanej katedry historii powszechnej utworzono katedrę historii nowożytnej, na którą powołano docenta Józefa Feldmana.

Rozwój katedr matematyczno-przyrodniczych przebiegał w latach 1849–1945 znacznie wolniej, najczęściej w formie wyodrębniania się ze starych *encyklopedycznych* katedr, nowych bardziej wyspecjalizowanych dyscyplin. Mate-

¹⁸ *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego 1864–1887*, s. 93 i n.

¹⁹ *Wydział Filologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Historia katedr* pod red. W. Taszyckiego i A. Zaręby, Kraków 1964.

²⁰ *Studia z dziejów Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, pod red. S. Mikuckiego, Kraków 1967; Arch. UJ, syg. WF II 59: pismo dziekana Z. Jachimeckiego do Min. WRiOP z 9 IX 1933 r., w którym protestowano przeciwko projektowi zlikwidowania, niektórych katedr na Wydziale Filozoficznym; J. H u l e w i c z, *Obóz pilsudczyków wobec Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Studia Historyczne”, R. 15: 1972, zesz. 3; B. Ś r e d n i a w a, *Katedra historii nauk ścisłych w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie i dwaj jej kierownicy: Ludwik Birkenmajer i Aleksander Birkenmajer*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, R. 40: 1995, nr 3, s. 115 i n.

matyka reprezentowana początkowo tylko przez dwie katedry (matematyka wyższa z astronomią i matematyka niższa), a po likwidacji katedry matematyki niższej, po oddzieleniu się od astronomii, zyskała dopiero w XX w. dalsze katedry: w 1900 r. — drugą, w 1921 r. — trzecią. Z katedry chemii ogólnej wyłoniła w 1880 r. katedra chemii organicznej, a w 1921 r. powstał zakład chemii fizycznej, podczas gdy fizyka poszerzona została w 1872 r. o katedrę fizyki teoretycznej²¹. Szczególnie intensywny był rozwój dawnej *historii naturalnej*, która w końcu okresu wzbogaciła się o osiem nowych katedr. Obok botaniki w 1875 r. powstała katedra anatomii i cytologii roślin, z mineralogii wyodrębniła się geologia (1886), a z niej paleontologia (1919), poza katedrą zoologii powstała katedra paleobotaniki i antropologii (1911/12)²². Wreszcie utworzono w 1922 r., dla potrzeb Oddziału Farmaceutycznego, katedrę farmacji stosowanej, a w 1930 r. katedry: botaniki farmaceutycznej oraz chemii farmaceutycznej. Katedrę farmakognozji przeniesiono w 1937 r. z Wydziału Lekarskiego do Oddziału Farmaceutycznego. Dwanaście katedr Studium Rolniczego włączono w r. akad. 1923/24 do powołanego wówczas Wydziału Rolniczego.

W rozwoju Wydziału Filozoficznego szczególnie ważną rolę spełniała instytucja docentów prywatnych²³. Ujawniając młode talenty i torując im drogę do kariery naukowej zapewnił sobie wydział nie tylko kadre młodych sił naukowych, ale w znacznej mierze torował drogę do powstania nowych katedr lub choćby wykładów docenckich. O doniosłej roli jaką te wykłady odegrały w rozwoju wydziału niech świadczy fakt, że w latach 1862–1920 na 26 nowopowstałych katedr humanistycznych aż 19 poprzedzone było wykładami docentów prywatnych, a w naukach matematyczno-przyrodniczych 14 katedr ma swój początek w docenckich wykładach²⁴. W latach 1862–1939 Wydział Filozoficzny wyhabilitował 259 osób, z których wiele objęło katedry w uniwersytetach, politechnikach i innych szkołach wyższych owego czasu.

Obok poważnej rozbudowy katedr, niemniej doniosły wpływ na pogłębienie badań wywarł rozwój od 1851 r. seminariów oraz pracowni naukowych. W systemie nauczania Wydziału Filozoficznego pełniły one rolę ośrodków kształcenia nauczycieli dla potrzeb rozbudowującego się szkolnictwa średniego.

²¹ *Studia z dziejów katedr Wydziału Matematyki, Fizyki, Chemii Uniwersytetu Jagiellońskiego*, pod red. S. Gołąba, Kraków 1964.

²² M. Siedlecki, *Nauka polska na terenie międzynarodowym*, [w:] *Nauka Polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój*, T. III, Warszawa 1920, s. 189; W. Szafer, *Zarys historii botaniki w Krakowie na tle sześciu wieków Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1964; Z. Fedorowicz, *Dzieje zoologii na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1780–1960*, Kraków 1965; A. Piekiełko, *Historia Ogródu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, Kraków 1983; A. Zemanek, *Historia Botaniki w Uniwersytecie Jagiellońskim (1780–1917)*, Kraków 1989; S. Czarniecki, *Zarys historii geologii na Uniwersytecie Jagiellońskim*, Kraków 1964.

²³ S. Estreicher, *Znaczenie Krakowa dla życia narodowego polskiego w ciągu XIX wieku*, Kraków 1932, s. 34.

²⁴ Szerzej na ten temat zob.: U. Perkowska, *Kształtowanie się zespołu naukowego w Uniwersytecie Jagiellońskim (1860–1920)*, Wrocław 1975.

Dość szybko, głównie pod wpływem uniwersytetów austriackich, stały się jedną z podstawowych form przygotowywania studentów do samodzielnej pracy naukowo-badawczej; stwarzały warunki do bezpośredniego kontaktu studentów z profesorami. Udział w seminariach nie był obowiązkowy. Studentów biorących w nich udział nagradzano specjalnymi stypendiami.

Tradycje tej metody kształcenia rozwinęły się w katedrach matematyczno-przyrodniczych, wyposażonych od czasów reformy H. Kołłątaja we własne zakłady (gabinety, laboratoria). Pierwszą pracownię utworzył wydział przy katedrze fizyki w 1849 r.; kilka dalszych w latach 1852–1875²⁵. Z czasem tego typu pracownie były nieodzowne przy katedrach eksperymentalnych. Katedry teoretyczne — przede wszystkim humanistyczne — miały swoje *seminaria* wyposażone w bibliotekę i dotacje. Pracownie przyrodnicze posiadały zbiory rzeczowe (muzealne, pomoce naukowe) i nosiły nazwę *zakładów* lub *gabinetów* np. zakład archeologii średniowiecznej, gabinet nauk pomocniczych historii.

W latach 1851–1918 rozwój seminariów (zakładów) był asynchroniczny w stosunku do rytmu powstania katedr. W 1851 r. utworzono na Wydziale Filozoficznym Seminarium Filologiczne (filologii klasycznej) jako pierwszy tego typu zakład naukowy w Uniwersytecie Jagiellońskim. Seminarium służyło nie tylko katedrze filologii klasycznej, ale także katedrom: języka i literatury polskiej, języka i literatury niemieckiej, oraz utworzonej w 1865 r. katedrze filologii porównawczej słowiańskiej. Zadaniem tego seminarium było gruntowne zapoznanie studentów z naukami filologicznymi oraz praktyczne przygotowanie kandydatów na nauczycieli szkół średnich. Jako studium przygotowujące studentów do udziału w ćwiczeniach seminaryjnych, rozporządzeniem ministerialnym z 26 VIII 1874 r., utworzono proseminarium²⁶. Restrykcje 1853–1860 uniemożliwiały tworzenie dalszych seminariów. Dopiero częściowa repolonizacja uczelni umożliwiła utworzenie w 1861 r. Seminarium Historycznego z dwoma oddziałami: historii powszechnej i historii austriackiej. Trzeci oddział — historii Polski zorganizowano dopiero 1910 r.²⁷ W 1874 r. powstało Seminarium Matematyczne, a w 1885 r. Seminarium Germanistyczne. W dwa lata później (1887) utworzono Seminarium Filologii Słowiańskiej z dwoma oddziałami: filologii słowiańskiej i historii literatury polskiej. W 1897 r. przybyło Seminarium Filologii Romańskiej. W r. akad. 1900/01 powołano seminarium o nazwie *Instytut Geograficzny*; starania o nie podejmowano już wcześniej. Wreszcie w 1901 r. utworzono Seminarium Filozoficzne, a w pięć lat później (1906) Seminarium Archeologii Klasycznej. Przy katedrze historii sztuki utworzono

²⁵ *Zakłady uniwersyteckie w Krakowie. Przyczynek do dziejów oświaty krajowej podany i pamięci pięćuset letniego istnienia Uniwersytetu Krakowskiego poświęcony przez c. k. Towarzystwo Naukowe Krakowskie*, Kraków 1864.

²⁶ *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego 1864–1887*, s. 98–101.

²⁷ Szerzej na ten temat zob.: A. Żeleńska-Chełkowska, *Starania Józefa Szujskiego o utworzenie Seminarium Historii Polskiej w Uniwersytecie Jagiellońskim*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”, Seria A, zesz. 12, Warszawa 1968, s. 253–267.

w 1884 r. gabinet historii sztuki. W 1910 r. przy katedrze nauk pomocniczych historii (istniejącej od 1900 r.) powstał gabinet pomocy naukowych utworzony z części zbiorów naukowych, natomiast seminarium powstało przy tej katedrze dopiero w r. akad. 1921/22. W dniu 17 II 1920 r. Wydział Filozoficzny wystąpił do Ministerstwa WRiOP z wnioskiem o utworzenie dwóch odrębnych seminariów: historii literatury polskiej i języka polskiego — otwarto je już w r. akad. 1921/22.

Potraktowanie w okresie międzywojennym ćwiczeń seminaryjnych jako obowiązkowej formy studiów stopniowo niwelowało różnice między katedrą a zakładem (seminarium), określanym w statutach uczelni jako osobna jednostka organizacyjno-budżetowa. Odtąd prawie jednocześnie z utworzeniem katedry powoływano do życia seminarium lub zakład np. w r. akad. 1921/22 utworzono jednocześnie aż 15 nowych seminariów. Uległy one w miarę rozwoju specjalizacji naukowych dalszym wewnętrznym podziałom lub — jak w przypadku Seminarium Historycznego — służyły większej liczbie katedr.

Jeśli katedry oraz zakłady i seminaria były uwzględniane w planach budżetowych uniwersytetu to lektoraty Wydziału Filozoficznego opierały swe istnienie na subsydiach i dotacjach pozyskiwanych przez uczelnię, na opłatach czesnego (1850–1918) lub funduszach przewidzianych na prace zlecone (1919–1939). W myśl ustawy z 1920 r., 1933 r. i z 1951 r. lektorzy należeli do *grona nauczycielskiego szkół akademickich* lecz nie wchodzili w skład Rady Wydziału i nie korzystali z dobrodziejstw kolejnych ustaw. Lektoraty były formą kształcenia właściwą tylko dla Wydziału Filozoficznego. Do grupy lektoratów zaliczano również ćwiczenia niektórych umiejętności np. dykcji i wymowy, stenografii i inne. Szczególnie bujny rozkwit tej formy nauczania nastąpił w okresie międzywojennym. W latach trzydziestych XX w. działało ponad dwadzieścia lektoratów, podczas gdy w połowie XIX były zaledwie 2–3 lektoraty języków obcych²⁸.

Głębokie przeobrażenia jakim w drugiej połowie XIX w. uległ Wydział Filozoficzny nie naruszyły zasady wolności studiowania, pozostawiając nadal studentom całkowitą swobodę w wyborze wykładów i egzaminów. Jedynym sprawdzianem i urzędowym potwierdzeniem odbywania studiów na tym wydziale był indeks studentów wprowadzony ustawą z 1850 r., który regularnie był *wizowany*, a zawierał spis wykładów i ćwiczeń stanowiących podstawę do zaliczenia roku.

Ustawowe wymogi uczęszczania na określone wykłady lub ćwiczenia należały do sporadycznych przypadków; częściej przybierały formę *zaleceń* lub *wskazówek* dla słuchaczy kierunków matematyczno-przyrodniczych.

Logiczną i prawną konsekwencją zasady *wolności studiowania* był brak na Wydziale Filozoficznym w latach akad. 1849/50–1925/26 określenia formy egzaminów poza fakultatywnymi *kolokwiami*, do których zobowiązani byli

²⁸ Arch. UJ, sygn. WF II 190–193.

słuchacze ubiegający się np. o uzyskanie zwolnienia od opłat, o stypendia, o prawo uczęszczania na niektóre seminaria. Po wysłuchaniu przepisanej ilości wykładów, w ciągu trzech, a później czterech lat, student mógł uzyskać *absolutorium* lub w przypadku np. przeniesienia się na inną uczelnię — świadectwo odejścia. Obydwa te dokumenty były urzędowym potwierdzeniem studiów, a nie świadectwem lub dyplomem naukowym.

Do czasu wprowadzenia ustawą z 1920 r. tzw. niższego stopnia naukowego — magisterium, jedynym tytułem naukowym jaki nadawał Wydział Filozoficzny był *doktorat filozofii*, przyznawany zgodnie z kompetencjami określonymi ustawami z lat: 1920, 1933 z nowelizacją z 1937. W ciągu pierwszych 22 lat omawianego okresu (1849–1871) Wydział Filozoficzny opierał się na przepisach *Wewnętrznego urzędzenia* z 1833 r., które przewidywało złożenie, po trzech latach studiów, trzech egzaminów ścisłych z zakresu: filozofii i literatury, fizyki ogólnej, historii naturalnej, historii powszechnej i pedagogiki oraz przedstawienie rozprawy doktorskiej²⁹.

Nowe przepisy o warunkach uzyskiwania doktoratu z filozofii z 15 V 1872 r., uzupełnione zarządzeniami z 16 III 1899 r. i 21 I 1900 r., wprowadzały zasadę specjalizacji naukowej. Stopień doktora filozofii otrzymywano odtąd po: uczestniczeniu w wykładach i seminariach przynajmniej przez osiem semestrów, przedłożeniu rozprawy z zakresu jednej z wykładanych dyscyplin, złożeniu dwóch rygorozów (egzaminów ścisłych) z filozofii, ze specjalizacji odpowiadającej tematowi rozprawy oraz z przedmiotu pobocznego.

System rygorozalny z 1899 r., obowiązywał na Wydziale Filozoficznym do 1924 r., to jest do momentu ustanowienia pierwszego rozporządzenia o warunkach otrzymywania stopnia doktora. Rozporządzenie to zasadniczo zmieniło charakter doktoratu filozoficznego, uznając go za *wyższy stopień naukowy*, uzyskiwany po magisterium, które wraz z przyjętą przez 2 recenzentów rozprawą doktorską decydowało o dopuszczeniu do dwóch egzaminów ścisłych, z przedmiotu głównego oraz dowolnie wybranego przedmiotu pobocznego. Procedurę tę przeprowadzały komisje powoływane przez Radę Wydziału na wniosek promotora³⁰. Obowiązywała ona aż do wejścia w życie ustawy z 15 XII 1951 r. o stopniu kandydata nauk.

W odróżnieniu od wydziałów: prawa i lekarskiego doktorat na Wydziale Filozoficznym nie cieszył się popularnością, uchodząc za egzamin trudny i mało przydatny w dalszej karierze zawodowej. W drugiej połowie XIX w. ilość promocji doktorskich wynosiła 2 – 6 rocznie, podczas gdy na Wydziale Lekarskim w 1889/90 — 53, na Wydziale Prawa i Administracji w tymże roku — 55. Przed wybuchem I wojny światowej ilość doktoratów na Wydziale Filozoficznym wzrosła do 39, a w okresie międzywojennym utrzymała się na poziomie około 60.

²⁹ *Wewnętrzne urządzenie Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 1833, s. 161, 185

³⁰ A. Ostrowski, *Zbiór przepisów uniwersyteckich o szkolnictwie akademickim*, Lwów — Warszawa 1938, s. 328 i n.

Około 90% absolwentów kończyło studia bez stopnia naukowego i bez konkretnych kwalifikacji zawodowych. Wydział Filozoficzny nie wymagał od swoich wychowanków żadnych egzaminów kwalifikacyjnych do podjęcia pracy w szkolnictwie średnim, do którego dostęp był możliwy dopiero po złożeniu egzaminów zawodowych przed Państwową Komisją Egzaminów dla Nauczycieli Szkół Średnich.

Zapowiedź reformy dotychczasowego systemu studiów przyniosła ustawa o szkołach akademickich z 13 VII 1920 r. wprowadzająca, przy utrzymaniu zasady wolności nauki i nauczania, nieokreślony jeszcze bliżej *niższy stopień naukowy*. Charakter, zakres i tryb jego pozyskiwania sprecyzowano dopiero w rozporządzeniu z 26 XI 1925 r. dotyczącym *egzaminów magisterskich na wydziałach filozoficznych (humanistycznym i matematyczno-przyrodniczych) uniwersytetów*. Minister WRiOP Stanisław Grabski wyjaśniając celowość reformy studiów stwierdzał, że jest ona *wynikiem silnie odczuwanej potrzeby uporządkowania pracy studenta na uniwersytecie*, który wstępując w jego mury *pragnie nabyć przede wszystkim określoną sumę wiedzy dla przygotowania się do owocnej pracy*. Minister dowodził, że studia na wydziałach filozoficznych winny się upodobnić do studiów na innych fakultetach, w których absolwenci uzyskiwali dyplom ukończenia studiów upoważniający ich do wykonywania określonego zawodu. *Stąd koncepcja — pisał S. Grabski — wprowadzenia i na tych wydziałach niższego stopnia naukowego — magistra filozofii — jako dowodu ukończenia studiów i podstawy do ubiegania się o wyższy stopień naukowy (doktorat) lub stopień zawodowy*³¹. Studenci rozpoczynający studia na Wydziale Filozoficznym od r. akad. 1926/27 i ubiegający się o magisterium w zakresie jednego z 27 kierunków, musieli wykazać się *zaliczeniem* czterech lat studiów odbytych w charakterze studentów zwyczajnych, złożyć z wynikiem pozytywnym przepisane programem egzaminy i uzyskać przyjęcie przez dwóch recenzentów pracy magisterskiej. System ten obowiązywał na Wydziale Humanistycznym i na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym do końca 1952 r.

W ramach Wydziału Filozoficznego funkcjonowały następujące, autonomiczne jednostki naukowo-dydaktyczne: Studium Rolnicze (1890–1923), Oddział Farmaceutyczny (1920–1951), Studium Pedagogiczne (1921–1952) i Studium Słowiańskie (1925–1951). Wymienione studia specjalne rządziły się własnymi statutami uchwalonymi przez Radę Wydziału Filozoficznego i zatwierdzonymi przez Ministerstwo WRiOP. Genezę i działalność naukowo-dydaktyczną wymienionych jednostek omówiono we wstępach do ich zespołów archiwalnych.

Pojawiające się w 1909 r. i w 1929 r. propozycje podzielenia Wydziału Filozoficznego na dwa osobne fakultety: humanistyczny i matematyczno-przyrodniczy zostały przez większość członków Rady Wydziału odrzucone jako niczym

³¹ Okólnik ministra WRiOP S. Grabskiego z 2 IV 1926 r. do rad wydziałów filozoficznych, humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych uniwersytetów w sprawie wprowadzenia w życie rozporządzeń o egzaminach magisterskich — zob. *Dziennik Urzędowy Min. WRiOP*, R. 1926, nr 1.

nie uzasadnione i szkodliwe dla rozwoju nauk reprezentowanych w tym fakultecie³². Dodać jednak trzeba, że w latach 1924–1927 podział wydziałów filozoficznych dokonano w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (1924), w Uniwersytecie Poznańskim (1925) i w Uniwersytecie Warszawskim (1927). Reaktywowany w 1919 r. Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie od razu powołał do życia wydziały: humanistyczny i matematyczno-przyrodniczy. Wydział Filozoficzny UJ aż do 31 VIII 1945 r. zachował swoją tradycyjną strukturę.

Jedną z najważniejszych decyzji jaką podjęła Rada Wydziału Filozoficznego, po pięcioletniej przerwie wojennej, na posiedzeniu 16 II 1945 r. była akceptacja wniosku Komisji Matematyczno-Przyrodniczej w sprawie definitywnego podziału fakultetu na dwa osobne wydziały: humanistyczny i matematyczno-przyrodniczy. Dla przeprowadzenia formalnego podziału powołano komisję złożoną z pięciu profesorów wykładających nauki humanistyczne oraz pięciu reprezentantów dyscyplin matematyczno-przyrodniczych³³. Wyniki prac komisji przedstawione na posiedzeniu Rady Wydziału Filozoficznego 13 IV 1945 r. zostały zaakceptowane. Odpowiedni wniosek uzasadniający konieczność podzielenia Wydziału Filozoficznego skierował do Ministerstwa Oświaty, za pośrednictwem Senatu Akademickiego, dziekan Wydziału Filozoficznego Zygmunt Zawirski³⁴. Zanim resort wydał rozporządzenie zatwierdzające podział wydziału, z dniem 1 IX 1945 r. planowane wydziały rozpoczęły swoją działalność³⁵. Wydział Filozoficzny w chwili podziału liczył 54 jednostki organizacyjne (katedry, zakłady, instytuty), przy czym aż trzystaście nie było obsadzonych³⁶.

W skład Wydziału Humanistycznego weszły zakłady: archeologii przedhistorycznej, historii sztuki, archeologii klasycznej, geografii II, psychologii doświadczalnej oraz seminaria: filozofii I (nie obsadzone), historyczne, nauk pomocniczych historii, historii starożytnej, historii gospodarczej, socjologiczne i etnologiczne, filologii klasycznej, językoznawstwa słowiańskiego, języka polskiego, historii literatury polskiej, gramatyki porównawczej, sanskrytu i filologii indyjskiej, filologii orientalnej, filologii germańskiej, filologii romańskiej, filologii angielskiej, historii i teorii muzyki, ponadto Studium Słowiańskie z 5 katedrami, Studium Pedagogiczne z dwoma katedrami oraz lektoraty języków obcych.

Do Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego weszły: obserwatorium astronomiczne, ogród botaniczny, zakłady: fizyczny, chemiczny (I, II, III), minera-

³² Arch. UJ, syg. WF II 59: pismo z 17 V i z 19 VI 1909 r. oraz pismo prof. Z. Jachimeckiego do Rady Wydziału Filozoficznego z grudnia 1929 r. w sprawie podziału wydziału.

³³ Tamże, syg. W II 53: protokół z 16 II 1945 r.

³⁴ Tamże, syg. WF II 59: pismo Wydziału Filozoficznego do Ministerstwa Oświaty z 16 IV 1945 r.

³⁵ Rozporządzenie Ministra Oświaty o podziale Wydziału Filozoficznego na wydziały: humanistyczny i matematyczno-przyrodniczy — zob. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty*, R. 1946, nr 24, poz. 160.

³⁶ Arch. UJ, syg. WF II 59: pismo z 16 IV 1945 r. *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za lata akademickie 1945/46–1955/56*, Kraków 1971, s. 31–36, 43–45.

logiczny, antropologiczny, paleontologiczny, gabinet geologiczny, geograficzny I, psychogenetyczny, instytut matematyczny, instytut botaniczny, anatomii i cytologii roślin, seminarium fizyki teoretycznej, seminarium filozoficzne II (prof. Z. Zawirski), oddział farmaceutyczny z 4 katedrami, oraz muzeum i zakład anatomii porównawczej.

Komisja Magisterska do 1950 r. pozostała wspólna dla obydwu wydziałów. Utrzymano dla obu wydziałów stopień naukowy doktora filozofii, warunki jego uzyskiwania pozostały również bez zmian.

I. 2. Kancelaria i opis zespołu

Podobnie jak to miało miejsce w innych wydziałach Uniwersytetu Jagiellońskiego dziekan Wydziału Filozoficznego jako *kierownik kancelarii* nie dysponował początkowo urzędnikami do prowadzenia dziekanatu, poza dorywczymi usługami ze strony sekretarza uniwersytetu³⁷. Według Tymczasowego Regulaminu Wydziału Filozoficznego z 23 II 1917 r. oraz regulaminu z 25 VI 1929 r. protokołowanie posiedzeń Rady Wydziału należało do najmłodszego stażem profesora, ale wszystkie inne czynności biurowe, spoczywały na barkach dziekanów³⁸. Obowiązki te stosunkowo nieduże, przy skromnych rozmiarach Wydziału Filozoficznego w początkach XX w., w miarę rozbudowy katedr i zakładów oraz zwiększenia się z każdym rokiem liczby studentów, stawały się coraz bardziej uciążliwe, o czym może świadczyć chociażby rosnąca ilość zapisów w dziennikach korespondencji: od 369 w r. akad. 1869/70 do 1333 w r. akad. 1913/14 i 2837 bezpośrednio przed wybuchem II wojny światowej. W tych warunkach Rada Wydziału i dziekan już od r. akad. 1889/90 a zwłaszcza po utworzeniu w 1890 r. Studium Rolniczego — domagali się przydzielenia stałego urzędnika do kancelarii Wydziału Filozoficznego. W 1891 r. uzyskano, po wielu latach zabiegów, etat trzeciego bedela, który miał zajmować się m.in. pracami *manipulacyjno-kancelaryjnymi*. Funkcje te początkowo pełnili wysłużeni bedele: Julian Kalba, po nim Bronisław Zboś, a w 1908 r. kancelaria Wydziału Filozoficznego otrzymała stałego urzędnika — został nim Hipolit Wójciński. Doświadczenie kolejnych pracowników (J. Flisarska, H. Kornasiówna, J. Piasecka, F. Sikorski i inni) stanowiło niezbędny element stabilności pracy i przyczyniło do względnie dobrego stanu zachowania akt.

System kancelaryjny dziekanatu Wydziału Filozoficznego starano się upowszechnić w całym uniwersytecie. Posługiwano się dość nieskomplikowanym sposobem ewidencji i rejestracji, nie unormowanym żadną instrukcją wewnętrzną. Podstawą tego systemu był dziennik numeryczno-chronologiczny z *numerus currens* dla wpływów i ekspedycji oraz nieprzejrzysty i mało elastyczny układ

³⁷ J. Zieliński, *Inwentarz akt Senatu Akademickiego Uniwersytetu Jagiellońskiego 1849–1939*, Kraków 1963, s. 16.

³⁸ Arch. UJ, syg. WF II 60; Tymczasowy Regulamin załatwiania ważniejszych spraw uchwalony 23 II 1917 r., Regulamin Wydziału Filozoficznego z 26 VI 1929 r. ...

rzeczowy registratury, bez żadnej korelacji między numerami dziennika a hasłami (tytułami) fascykułów, do których co pewien czas włączano pisma.

Prace porządkowe i systematyzację korespondencji w kancelarii wydziału rozpoczęli w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych XIX w. dwaj nowo przyjęci bedele J. Kalba i B. Zboś za co otrzymali specjalne wynagrodzenie. Porządkowaniem objęto wówczas registraturę od 1870 r. (akta z lat 1850–1870 pozostawiono w układzie numerycznym), posługując się schematem złożonym z 150 haseł rzeczowych, z czasem uzupełnianych. W tym układzie przekazano registraturę aktową do Archiwum UJ w latach 1936–1938.

Po 1937 r. wprowadzono w kancelarii Wydziału Filozoficznego nowy układ akt dostosowując do niego registraturę z lat 1919–1936 i prowadząc według niego akta bieżące aż do końca istnienia wydziału (do 31 VIII 1945). Akta klasyfikowano do kilku grup rzeczowych, umieszczając w pierwszej grupie haseł (poz. 1 – 53) seminaria i zakłady naukowe, które stały się w okresie międzywojennym podstawowymi jednostkami organizacyjnymi wydziału. Podobnie jak w latach 1870–1918 poza właściwą registraturą układ ten nie przewidywał miejsca na pozostałe serie aktowe, dokumenty studenckie, egzaminy i inne.

Przejęcie przez Archiwum UJ drugiej partii akt Wydziału Filozoficznego z lat 1937–1945 przebiegało w znacznie trudniejszych warunkach w związku z likwidacją wydziału z dniem 31 VIII 1945. Nie zabezpieczone należycie akta znalazły się w posiadaniu kilku dziekanatów, skąd nie bez trudu udało się w latach 1945–1961 przejąć dokumenty głównie z lat 1920–1945.

Wstępne prace porządkowe w Archiwum UJ rozpoczęły się od oddzielenia akt Wydziału Filozoficznego od jego późniejszych sukcesorów, a przede wszystkim registratury Wydziału Humanistycznego, który stał się głównym spadkobiercą akt swego poprzednika. Jako cezurę graniczną przyjęto koniec roku akademickiego (skróconego) 1945. Wówczas bowiem rozpoczęły swą działalność dwa nowe wydziały: humanistyczny i matematyczno-przyrodniczy. Przeprowadzono analizę dwu grup aktowych: ułożonej w porządku chronologiczno-numerycznym z lat 1850–1896 oraz opartej na *wykazach akt* spuściznie z lat 1870–1939.

W tym stanie zdecydowano się nadać całej spuściznie aktowej Wydziału Filozoficznego nowy, jednolity układ akt w oparciu o zakres działalności, kompetencje i funkcje Rady Wydziału i dziekana. Do tego schematu włączono, pozostające poza registraturą serie akt, protokoły Rady Wydziału i ewidencje egzaminów.

Zespół akt obejmuje 91 lat działalności Wydziału Filozoficznego, to jest okres 1849/50–1938/39 oraz krótki okres powojenny od 25 stycznia do 31 sierpnia 1945 r. Bez akt Komisji Magisterskiej, które wydzielono w odrębny zespół, składa się on z 548 jednostek archiwalnych o łącznej długości 36 mb., z czego 65% przypada na tomy oprawne. W takiej też proporcji pozostają akta właściwej registratury (korespondencja) i dokumentacji studenckiej. Zespół akt Wydziału Filozoficznego podzielono na następujące działy: I. Dzienniki podawcze i protokoły posiedzeń Rady Wydziału Filozoficznego, II. Organizacja i sprawozdaw-

czość, III. Budżet i sprawy finansowo-majątkowe, IV. Fundacje, stypendia, dary, V. Pracownicy wydziału, VI. Katedry, zakłady, wykłady zlecone i studia specjalne, VII. Studia i studenci: 1. Wpisy, katalogi, organizacja studiów, 2. Egzaminy i stopnie naukowe (magisteriaty i doktoraty), 3. Egzaminy i stopnie zawodowe dla farmaceutów i nauczycieli szkół średnich, VIII. Udział Wydziału Filozoficznego w życiu naukowym, społecznym i politycznym Polski i Europy.

W charakterystyce zespołu szczególną uwagę należy zwrócić na 11 tomów protokołów posiedzeń Rady Wydziału (syg. WF II 40 — 50) oraz na obszerniejszy nieco, niż w innych wydziałach, dział IV: Fundacje, stypendia, dary. Sprawy te były istotne dla studentów tego właśnie wydziału, bowiem byli oni z reguły w gorszej sytuacji finansowej, niż ich koledzy z innych fakultetów. W dziale tym przyjęto następujący układ akt: ogólne wykazy stypendystów, stypendia fundacyjne pod zarządem Senatu Akademickiego, stypendia fundacyjne pod zarządem Galicyjskiego Wydziału Krajowego (w okresie II Rzeczypospolitej — wojewody lwowskiego), na koniec stypendia rządowe, oraz fundacje pod zarządami różnych instytucji społecznych i osób prywatnych. Stypendia obejmują tak studentów jak i w niektórych wypadkach pracowników i doktorantów. W tym dziale znajdują się też akta dotyczące pożyczek dla studentów, rozdziału funduszu nagród, oraz darów rzeczowych składanych uniwersytetowi.

Interesujący materiał, przede wszystkim jednak dla lat 1850–1918, znajduje się w dziale VI obejmującym akta katedr, zakładów i seminariów oraz inne formy działalności dydaktyczno-naukowej wydziału, takie jak studia, szkoły specjalne itp. Akta katedr ułożono według kierunków nauki: filozofia z psychologią i pedagogiką, nauki historyczne, filologia, nauki matematyczno-fizyczne, na koniec przyrodnicze. O kolejności katedr decyduje data ich powołania. Katedry które wyłoniły się ze swych poprzedniczek pozostawiono obok siebie, aby nie rozrywać ciągłości ich dziejów. Odrębnie pomieszczono akta dotyczące wykładów prowadzonych przez docentów prywatnych, które to wykłady stanowiły *prehistorię* katedry. Przy tytule katedr zaznaczono czy istniał przy niej zakład, gabinet lub seminarium. Najwcześniejsze seminaria, posiadające w myśl swoich statutów osobowość prawną, pozostawiano w osobnych wiązках. Nazwy katedr przyjęto według stanu z 1936 r., kiedy to Ministerstwo WRiOP podjęło akcję ujednolicenia nazw katedr we wszystkich polskich uniwersytetach państwowych. W zespole akt Wydziału Filozoficznego nie ma osobnych teczek osobowych pracowników (zob. Arch. UJ, syg. S II 619). Jeśli chodzi o materiały biograficzne istotne znaczenie mają więc teki akt habilitacyjnych, gdzie znajdują się z reguły życiorysy; podobnie jest w serii teczek doktorskich.

Przeszło połowę jednostek zespołu stanowią akta studentów. Katalogi studentów obejmują 240 pozycji. Od momentu pojawienia się w uniwersytecie kobiet wprowadzono dwa ciągi akt studenckich. Oprócz tego segregowano akta studentów nadzwyczajnych i farmaceutów, których do 1920 r. zaliczono również do studentów nadzwyczajnych. Podobnie traktowano studentów rolnictwa. Podział roku studiów na dwa półrocza zarzucono w r. akad. 1923/24 wprowadza-

jąc podział na trzy trymestry. Od tego też roku, z chwilą powstania Wydziału Rolniczego, nie ma już rolników w katalogach Wydziału Filozoficznego, natomiast do r. akad. 1926/27 farmaceutów nadal umieszczano w katalogach wydziału. Katalogi (od r. akad. 1923/24 *Karta wpisowa dla Dziekanatu*) są cenną dokumentacją źródłową do badań biograficznych, statystycznych i socjologicznych. Ewidencja doktoratów zawarta jest w trzech księgach *Album doctorum philosophiae* z lat 1850–1939.

Osobną grupę akt stanowią studia farmaceutów do chwili utworzenia Oddziału Farmaceutycznego w 1920 r. Obejmują one protokoły egzaminów oraz akta studentów farmacji w układzie alfabetycznym nazwisk. W przypadku tych studentów należy sięgnąć po akta egzaminów fachowych, które przeprowadzał wydział przed 1918 r. Były to egzaminy przeprowadzone dla *ekspertów środków żywności* (zob. Arch. UJ, syg. WF II 544).

Oddając do rąk czytelników inwentarz akt Wydziału Filozoficznego, należy zwrócić uwagę na możliwości uzupełnienia dziejów tego wydziału materiałami akt Senatu UJ (Arch. UJ, syg. S II 850 — 894), oraz aktami austriackiego Ministerstwa Wyznań i Oświaty z lat 1850–1918, przechowywanymi w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Zespoły te zawierają m.in. protokoły posiedzeń Senatu Akademickiego i kolegium profesorów Wydziału Filozoficznego w wersji niemieckiej, akta dotyczące języka urzędowego i wykładowego, wnioski w sprawie powoływania katedr i ich obsady personalnej, akta osobowe profesorów oraz akta z okresu powoływania seminariów. Materiałów uzupełniających szukać należy również w zespole akt Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (IV Departament). Znajdują się tam akta osobowe profesorów i docentów związane z ich nominacjami (Archiwum Akt Nowych w Warszawie).

Materiały przechowywane w Dziale Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie obejmują papiery i korespondencję wielu profesorów m.in. Stanisława Kota, znakomitego historyka kultury i polityka, którego archiwum polityczne znajduje się w zbiorach Zakładu Historii Ruchu Ludowego Naczelnego Komitetu Wykonawczego PSL w Warszawie. Na uwagę zasługuje również spuścizna Władysława Semkowicza, wybitnego historyka, przechowywana w Dziale Rękopisów BJ oraz w Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Oddział w Krakowie. Archiwum PAN w Krakowie przechowywuje także papiery i korespondencję znakomitego językoznawcy Kazimierza Nitscha. Na uwagę zasługują akta i korespondencja związana z fundacjami stypendialnymi: Seweryna Gałęzowskiego, Wiktora Osławskiego i Zenona Pileckiego.